

บทที่ ๑

บทนำ

๑.๑ ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงประทานการอุปสมบทให้แก่พระอัญญาโกณฑัญญะ นับว่าเป็นการสืบศาสนทายาทเป็นครั้งแรกและทรงประกาศความจริงแห่งชีวิต ด้วยการทรงแสดง พระธรรมจักกัปปวัตตนสูตร เป็นปฐมฤกษ์แห่งการประกาศพระพุทธศาสนา ณ ป่าอิสิปตนมฤคทายวัน หลังจากนั้นทรงส่งพระสาวกไปประกาศพระสัทธรรมด้วยพระพุทธดำรัสว่า

“ดูก่อนภิกษุทั้งหลายพวกเธอจงเที่ยวจาริกไปเพื่อประโยชน์และความสุขแก่ชนหมู่มาก เพื่ออนุเคราะห์โลกเพื่อประโยชน์เกื้อกูล และความสุขแก่พวกทวยเทพและมนุษย์อย่าไปโดยทาง เดียวกันสองรูปจงแสดงธรรมมีความงามในเบื้องต้น มีความงามในท่ามกลางและความงามในที่สุด จงประกาศพรหมจรรย์พร้อมทั้งอรรถและพยัญชนะบริสุทธิ์บริบูรณ์ครบถ้วน”^๑

นับตั้งแต่บัดนั้นเป็นต้นมาการประกาศพระพุทธศาสนา ได้เริ่มแผ่ขยายไปทั่วชมพูทวีป ซึ่งทำให้พระพุทธศาสนาเจริญมั่นคงอย่างรวดเร็ว จำนวนพระสาวกเพิ่มมากขึ้นตามลำดับ พร้อมกัน นั้นส่งเสริมให้มีการศึกษา คือ วิปัสสนาธุระและคันถธุระอันเป็นแนวทางประพฤติปฏิบัติควบคู่กันไป

หลังจากสังคายนาพระธรรมวินัยครั้งที่ ๓ พระเจ้าอโศกมหาราชองค์ประธาน ศาสนูปถัมภก ได้ส่งพระมหาเถระไปประกาศพระพุทธศาสนา ๙ สาย โดยเฉพาะประเทศไทยก็ได้รับ ผลจากการประกาศพระพุทธศาสนาในคราวนั้นทำให้พระพุทธศาสนาแผ่กระจายไปทั่วทุกมุมโลก และสร้างประโยชน์สำคัญคือ การทำให้เกิดความสามัคคีของคนในชาติเพราะอาศัยหลักธรรมทาง พระพุทธศาสนาเป็นหลักพุทธธรรมนำชีวิตให้ประชาชนอยู่ดีกินดี^๒

ปัจจุบันพระพุทธศาสนา มีหลักศาสนธรรมที่สามารถน้อมนำไปปฏิบัติมีศาสนสถานไว้ สำหรับประกอบพิธีกรรมทางศาสนาและมีศาสนบุคคล คือ พระสงฆ์เป็นผู้สืบทอดเจตนารมณ์ปฏิบัติ ตามคำสอนของพระพุทธเจ้าแล้วเผยแผ่พุทธธรรมในสังคมไทยให้ความสำคัญกับพระสงฆ์ เนื่องจาก เห็นว่าเป็นบุคคลที่มีฐานะพิเศษทางสังคมได้รับการยอมรับนับถือ สังคมไทยให้ความเอื้อเฟื้อและแสดง ความเคารพนอบน้อมต่อพระสงฆ์เมื่อได้พบเห็นยังพระสงฆ์ที่มีวัตรปฏิบัติเคร่งครัดตามพระธรรมวินัย ด้วยแล้ว มักจะได้รับการยอมรับนับถือจากพุทธศาสนิกชนอย่างมากเมื่อพระสงฆ์เป็นแบบอย่างที่ดี ของพุทธศาสนิกชนยิ่งทำให้พระศาสนาเจริญรุ่งเรืองยิ่งขึ้นไปหากพระสงฆ์ประพฤติในทางเสียหายก็จะ ทำให้ศาสนามีความเศร้าหมองและประชาชนเสื่อมความศรัทธาเมื่อพระสงฆ์ประพฤติปฏิบัติชอบ

^๑วิ.ม. (ไทย) ๔/๓๒/๔๐.

^๒พระเทพเวที (ประยุทธ์ ปยุตโต) และดร.ระวี ภาวิไล, พุทธบริษัทกับพระธรรมวินัย, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ปัญญา, ๒๕๓๒), หน้า ๙.

คุณประโยชน์ก็จะเกิดแก่สังคมสงฆ์^๓ การที่พระสงฆ์ต้องเกี่ยวข้องกับประชาชนมากขึ้นก็ยิ่งควรต้องตระหนักในสมณภาวะและภาระหน้าที่เกื้อกูลต่อพระพุทธศาสนาให้เจริญรุ่งเรืองโดยมีการศึกษาปฏิบัติตามพระธรรมวินัยอย่างถูกต้องไม่สร้างความเสื่อมทรมานหรือสิ่งที่ไม่ดีงามแก่พระพุทธศาสนา

วัดเป็นศูนย์กลางในชีวิตทางศาสนาและสังคม เป็นแหล่งการสมาคม เป็นที่มาของแหล่งวัฒนธรรม เป็นศูนย์กลางการดำรงชีวิตประจำวัน และเป็นสถานที่แก้ปัญหาต่างๆ ของครอบครัวไทยในชนบทบาทของเจ้าอาวาสในอดีตและปัจจุบันที่ได้รับความเชื่อถือ และเป็นที่ชื่นชมของพุทธศาสนิกชนทั่วไป โดยเฉพาะการเป็นผู้นำทางจิตวิญญาณการเผยแผ่พระพุทธศาสนาที่มีส่วนช่วยกล่อมเกลাজิตใจและลักษณะนิสัย ของคนไทยให้โอบอ้อมอารี เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่กับบทบาทที่มีต่อการพัฒนาสังคมไทยในด้านต่างๆ รวมทั้งยังรับเป็นภาระในการแก้ไขปัญหาด้านสังคม เนื่องจากพระสงฆ์เป็นบุคคลในท้องถิ่นที่ใกล้ชิดปัญหาจึงรู้ซึ่งถึงปัญหาต่างๆ สามารถแก้ไขปัญหานั้นได้เป็นอย่างดี

ปัจจุบันมหาเถรสมาคมให้ความสนใจสนับสนุนการปฏิบัติธรรม โดยออกระเบียบส่งเสริมการจัดตั้งสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัดขึ้น เป็นระเบียบควบคุมเกี่ยวกับการเรียนการสอนวิปัสสนาธุระ หรือการปฏิบัติสมถวิปัสสนากัมมัฏฐานให้เป็นไปตามหลักที่พระพุทธเจ้าตรัสไว้ในมหาสติปัฏฐานสูตร เพื่อรองรับประชาชนพุทธบริษัทที่สนใจใคร่ปฏิบัติธรรมด้วยการฝึกสมาธิเจริญวิปัสสนากัมมัฏฐาน^๔

สำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัดพระนครศรีอยุธยาในปัจจุบันมีอยู่ทั้งสิ้น ๒๐ แห่งกระจายตัวอยู่ทั่วไปทั้งจังหวัด มีรูปแบบการบริหารจัดการที่แตกต่างกันออกไปตามความพร้อมของแต่ละสำนัก แต่ปัญหาสำคัญในการบริหารจัดการสำนักปฏิบัติธรรมในปัจจุบันก็คือ การขาดพระภิกษุที่เป็นเจ้าสำนักปฏิบัติธรรมและพระวิปัสสนาจารย์สำหรับทำหน้าที่บริหารจัดการฝึกอบรมสั่งสอนได้อย่างดีมีคุณภาพและมีปริมาณเพียงพอต่อความต้องการของพุทธศาสนิกชน นอกจากนี้สำนักปฏิบัติธรรมที่มีมาตรฐานและมีพระภิกษุที่มีความรู้ความสามารถและปฏิบัติชอบในการอบรมสั่งสอนเรื่องสมถกัมมัฏฐานและวิปัสสนากัมมัฏฐานยังมีอยู่น้อย การสร้างเครือข่ายในการช่วยเหลือซึ่งกันและกันของสำนักปฏิบัติธรรมจึงนับเป็นบทบาทสำคัญในการขับเคลื่อนองค์กรพระพุทธศาสนาให้เจริญรุ่งเรืองไปในอนาคต รวมถึงการเผยแผ่พระพุทธศาสนาสู่ประชาคมโลก และประชาคมอาเซียนซึ่งกำลังจะเกิดขึ้นในไม่ช้า หากคณะสงฆ์และสำนักปฏิบัติธรรมยังขาดความตื่นตัวในเรื่องนี้ ก็จะทำให้การเผยแผ่พระพุทธศาสนาไม่กระจายตัวอย่างที่ควรจะเป็น

ผู้วิจัยจึงมีความสนใจที่จะศึกษาการพัฒนาการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัดพระนครศรีอยุธยา เพื่อศึกษาแนวคิด ทฤษฎี การเผยแผ่พระพุทธศาสนาของ

^๓พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), เมืองไทยจะวิฤทธิถ้าคนไทยมีศรัทธาวิปริต, (กรุงเทพมหานคร : มูลนิธิพุทธธรรม, ๒๕๓๗), หน้า ๓๓.

^๔กองพุทธศาสนศึกษา สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ, สำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัดดีเด่น ๒๕๕๓, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ, ๒๕๕๓), หน้า ๒.

สำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัด สภาพทั่วไปของการเผยแผ่พระพุทธศาสนา เพื่อนำเสนอรูปแบบการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัดพระนครศรีอยุธยาแก่ทางคณะสงฆ์ต่อไป

๑.๒ วัตถุประสงค์การวิจัย

๑.๒.๑ เพื่อศึกษาแนวคิดเกี่ยวกับการพัฒนาการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัด

๑.๒.๒ เพื่อศึกษาสภาพทั่วไปของการพัฒนาการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัดพระนครศรีอยุธยา

๑.๒.๓ เพื่อนำเสนอแนวทางการพัฒนาการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัดพระนครศรีอยุธยา

๑.๓ ปัญหาที่ต้องการทราบ

๑.๓.๑ แนวคิดเกี่ยวกับการพัฒนาการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัดมีอะไรบ้าง

๑.๓.๒ สภาพทั่วไปของการพัฒนาการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัดพระนครศรีอยุธยาเป็นอย่างไร

๑.๓.๓ แนวทางการพัฒนาการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัดพระนครศรีอยุธยาควรเป็นอย่างไร

๑.๔ ขอบเขตการวิจัย

การศึกษาวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้กำหนดขอบเขตของการวิจัย ดังนี้

๑.๔.๑ ขอบเขตด้านเนื้อหา

ในการวิจัยเรื่องการพัฒนาการเผยแผ่พระพุทธศาสนาสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัดพระนครศรีอยุธยา ผู้วิจัยกำหนดขอบเขตของการวิจัยด้านเนื้อหาที่จะทำการศึกษาวิจัยไว้ โดยกำหนดขอบเขตเนื้อหาไว้ดังนี้

๑) แนวคิดเกี่ยวกับการพัฒนา ผู้วิจัยจะศึกษาตัวแปรมี ๒ ประการ คือ ๑) ความหมายของการพัฒนา ๒) แนวคิดการพัฒนาตามหลักพระพุทธศาสนา

๒) แนวคิดเกี่ยวกับการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า พระอริยสาวก และพระเถระผู้ใหญ่ ผู้วิจัยจะศึกษาตัวแปรมี ๖ ประการ คือ ๑) วิธีการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในยุคสมัยพุทธกาล ๒) วิธีการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในยุคหลังพุทธกาล ๓) การเผยแผ่พระพุทธศาสนาเชิงรุกในประเทศไทย ๔) คุณสมบัติของผู้เผยแผ่พระพุทธศาสนา ๕) หลักการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ๖) ลีลาการเผยแผ่พระพุทธศาสนา

๓) สภาพทั่วไปในการพัฒนาการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัดพระนครศรีอยุธยาใน ๓ ด้าน คือ ๑) ด้านสถานที่ ๒) ด้านวิทยากร ๓) ด้านการบริหารจัดการ^๕

๔) รูปแบบการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัดพระนครศรีอยุธยา ผู้วิจัยจะศึกษาตัวแปรมี ๓ รูปแบบ คือ ๑. รูปแบบการแสดงธรรมเทศนา ๒. รูปแบบการบรรยายธรรมหรือปาฐกถาธรรม ๓. รูปแบบปฏิบัติและวิธีฝึกปฏิบัติ

๑.๔.๒ ขอบเขตด้านตัวแปร

๑) ตัวแปรต้น (Independent Variables) คือ ข้อมูลปัจจัยส่วนบุคคลของผู้ตอบแบบสอบถาม ได้แก่ สถานภาพ เพศ อายุ ระดับการศึกษา เหตุผลการเข้าร่วมโครงการปฏิบัติธรรม

๒) ตัวแปรตาม (Dependent Variables) คือ ความคิดเห็นของเจ้าสำนักปฏิบัติธรรม พระวิปัสสนาจารย์ และผู้ปฏิบัติธรรมที่มีต่อการพัฒนาการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัดพระนครศรีอยุธยาใน ๓ ด้าน คือ ๑) ด้านสถานที่ ๒) ด้านวิทยากร ๓) ด้านการบริหารจัดการ

๑.๔.๓ ขอบเขตด้านประชากร กลุ่มตัวอย่าง และผู้ให้ข้อมูลสำคัญ

ประชากรที่ใช้ในการวิจัย คือ เจ้าสำนักปฏิบัติธรรม พระวิปัสสนาจารย์ และผู้ปฏิบัติธรรมที่มีต่อการพัฒนาการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัดพระนครศรีอยุธยา จำนวนประชากร ๕,๐๗๗ รูป/คน

กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัยได้ทำการสุ่มมาจากประชากรจำนวน ๕,๐๗๗ รูป/คน โดยคำนวณตามสูตรของทาโร่ ยามาเน่ (Taro Yamane) จำนวนกลุ่มตัวอย่าง ๓๗๑ รูป/คน

ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ คือ กลุ่มเจ้าสำนักปฏิบัติธรรม จำนวน ๗ รูป กลุ่มพระวิปัสสนาจารย์ จำนวน ๖ รูป กลุ่มผู้เชี่ยวชาญด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนา จำนวน ๖ รูป กลุ่มผู้เข้าร่วมปฏิบัติธรรม จำนวน ๖ คน รวมทั้งสิ้น ๒๕ รูป/คน โดยการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth interview) และทำการสนทนากลุ่มเฉพาะผู้เชี่ยวชาญ (Focus Group Discussion) จำนวน ๘ รูป/คน โดยเลือกแบบเจาะจง

๑.๔.๔ ขอบเขตด้านพื้นที่

พื้นที่ในการวิจัยครั้งนี้ คือ สำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัดพระนครศรีอยุธยา

๑.๔.๕ ขอบเขตด้านระยะเวลา

การศึกษาวิจัยเรื่องนี้ ดำเนินการศึกษาวิจัยตั้งแต่เดือนมกราคม พ.ศ.๒๕๕๗ ถึงเดือนกรกฎาคม พ.ศ.๒๕๕๘ รวมระยะเวลา ๑๗ เดือน

^๕ กองพุทธศาสนศึกษา สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ, คู่มือโครงการปฏิบัติธรรมเฉลิมพระเกียรติเพิ่มประสิทธิภาพในการปฏิบัติงาน, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ, ๒๕๔๗), หน้า ๗๓ - ๗๕.

๑.๕ นิยามศัพท์เฉพาะที่ใช้ในการวิจัย

การพัฒนา หมายถึง การทำให้ดีขึ้น ให้เจริญขึ้น การพัฒนาหลักการและวิธีการเผยแผ่พระพุทธศาสนาให้เจริญรุ่งเรืองขึ้น

การเผยแผ่พระพุทธศาสนา หมายถึง การเทศน์ การสอน การปาฐกถาธรรม การบรรยายธรรม และการนำปฏิบัติธรรมตามหลักพระพุทธศาสนา

สำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัดพระนครศรีอยุธยา หมายถึง สำนักปฏิบัติธรรมที่ได้รับการจัดตั้งขึ้นตาม ระเบียบมหาเถรสมาคม ว่าด้วยการจัดตั้งสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัด พ.ศ. ๒๕๔๓

ด้านสถานที่ หมายถึง ความพร้อมด้านอาคารสถานที่ปฏิบัติธรรม สภาพแวดล้อมของสำนักปฏิบัติธรรมที่เอื้อต่อการปฏิบัติ สถานที่พัก สถานที่รับประทานอาหาร

ด้านวิทยากร หมายถึง เจ้าสำนักปฏิบัติธรรม พระวิปัสสนาจารย์ และเจ้าหน้าที่ประจำสำนักปฏิบัติธรรม

ด้านการบริหารจัดการ หมายถึง การดำเนินการด้านงบประมาณ บุคลากร และชุมชน

๑.๖ ประโยชน์ที่ได้รับจากการวิจัย

๑.๖.๑ ทำให้ทราบแนวคิดเกี่ยวกับการพัฒนาการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัด

๑.๖.๒ ทำให้ทราบสภาพทั่วไปของการพัฒนาการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัดพระนครศรีอยุธยา

๑.๖.๓ ได้นำเสนอแนวทางการพัฒนาการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัดพระนครศรีอยุธยา

๑.๖.๔ ผลที่ได้จากการวิจัยนำมาเป็นการพัฒนาวิธีการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัดต่อไป